

Nr 300.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till arbetslöshetens bekämpande; given Stockholms slott den 14 mars 1919.

Under återopande av bifogade utdrag av statsrådsprotokollet för civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att för bekämpande av arbetslösheten, i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet angivna grunder, anvisa dels på tilläggsstat för år 1919 ett förslagsanslag, högst, 8,000,000 kronor, dels ock på extra stat för år 1920 ett förslagsanslag, högst, 2,000,000 kronor.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

Axel Schotte.

*Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 mars
1919.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Chefen för civildepartementet, statsrådet Schotte anförde:

Anvisade an-
slag och gäl-
lande be-
stämmelser.

Av 1914 års senare riksdag bemyndigades Kungl. Maj:t att såsom bidrag till understödjande av arbetslösa använda och av tillgängliga medel, mot framtida anmälan till ersättande, förskjuta ett belopp av förslagsvis 5,000,000 kronor. Kungörelse i ämnet utfärdades den 28 september 1914 (svensk författningssamling nr 237); och påbörjades redan i oktober 1914 sådan understödsverksamhet, som i kungörelsen avsågs.

Sedan verkställd utredning givit vid handen, att statens andel i de till den 1 december 1915 utbetalda understöden till arbetslösa kunde beräknas uppgå i det närmaste till 425,000 kronor, föreslog Kungl. Maj:t 1916 års riksdag att till täckande av berörda kostnader å extra stat för år 1917 anvisa ett belopp å 425,000 kronor. Denna Kungl. Maj:ts framställning blev av riksdagen bifallen.

I skrivelse den 13 april 1916, nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till arbetslöshetens bekämpande, har riksdagen anmält, att riksdagen dels medgivit, att med avseende å statens meddelande av understöd till arbetslösa finge tillämpas vissa ändrade bestämmelser samt att Kungl. Maj:t tills vidare finge vidtaga nödiga åtgärder för förebyggande av arbetslöshet i enlighet med av riksdagen angivna grunder, dels ock bemyndigat Kungl. Maj:t att för nu omförmälda ändamål använda och av tillgängliga medel mot framtida anmälan till ersättande förskjuta ett belopp, uppgående jämte redan för understödjande av arbetslösa under år 1916 förskjutna medel till 5,000,000 kronor.

Genom kungörelse den 19 maj 1916 (svensk författningssamling nr 139) har Kungl. Maj:t därefter, med upphävande av kungörelsen den 28 september 1914, till efterrättelse fastställt ändrade bestämmelser angående understöd åt medellösa arbetslösa samt bidrag av statsmedel därtill.

Efter framställning av Kungl. Maj:t har vidare 1917 års riksdag å extra stat för år 1918 anvisat dels till täckande av kostnader för arbetslöshetens bekämpande under tiden den 1 december 1915—30 november 1916 ett förslagsanslag, högst, 918,500 kronor, dels ock för bekämpande av arbetslösheten i huvudsaklig enlighet med av Kungl. Maj:t föreslagna och av riksdagen godkända grunder ett förslagsanslag, högst, 11,500,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att därav förskottsvis redan under år 1917 utanordna erforderligt belopp.

Genom kungörelse den 7 december 1917 (svensk författningssamling nr 865) gjordes vissa ändringar i och tillägg till kungörelsen den 19 maj 1916.

Slutligen har 1918 års lagtima riksdag för berörda ändamål anvisat dels — utöver av 1917 års riksdag beviljade medel — på tilläggsstat för år 1918 ett förslagsanslag, högst, 12,000,000 kronor, dels ock för år 1919 ett förslagsanslag, högst, 4,000,000 kronor.

I anslutning till de av 1918 års lagtima riksdag antagna grunderna i avseende å användande av sistnämnda anslag fastställdes genom kungörelse den 16 augusti 1918 (svensk författningssamling nr 748) vissa ändringar i och tillägg till kungörelserna den 19 maj 1916 och 7 december 1917 angående understöd åt medellösa arbetslösa samt bidrag av statsmedel därtill.

De sålunda gällande bestämmelserna i ämnet äro av huvudsakligen följande innehåll.

Understöd må utgå dels till svensk medborgare, som fyllt 15 år, är arbetsför inom sitt yrke samt hos organ för offentlig arbetsförmedling sökt, men ej erhållit arbete, dels ock till sådan persons familj, allt under förutsättning, att han under minst sex månader före det ansökan gjorts icke

åtnjutit understöd av fattigvården, dock att hänsyn icke skall tagas till sådant understöd av fattigvården, som varit tillfälligt eller utgått i anledning av sökandens eller hans familjemedlemmars sjukdom eller tilldelats sökande, som uppenbarligen efter bästa förmåga sökt försörja sig och de sina, men till följd av särskilt betungande försörjningsplikt nödgats för familjens nödtorftiga uppehälle mottaga sådant understöd. Förrän understöd kan beviljas, skall undersökas, huruvida icke lämpligt tillfälle till utkomst genom eget arbete kan beredas den arbetslöse. Till understöd bidrager staten med högst 1 krona 50 öre per dag för man och hustru tillhopa, 1 krona per dag för ensam person, som fyllt 18 år, 60 öre per dag för ensam person, som fyllt 15 men ej 18 år, samt 30 öre för varje inom eller utom äktenskapet fött barn. Därest arbete på annan ort än hemorten beredes manlig familjeförsörjare mot avlöning, som är otillräcklig för att å hemorten jämväl underhålla familjen, må understöd av statsmedel efter särskild prövning utgå för familjens å hemorten kvarvarande medlemmar med tillhopa högst 1 krona för dag eller, där barn finnas och ömmande omständigheter föreligga, med tillhopa högst 1 krona 50 öre för dag. För det fall att den arbetslöse beredes ett för hans utbildning och förutsättningar främmande arbete och därvid icke från början förmår vinna rimlig utkomst, må understöd av statsmedel till honom efter särskild prövning utgå med högst 75 öre för dag och under en tid av högst 90 dagar. Samtliga dessa understöd av statsmedel utgå under förutsättning i regel, att minst samma belopp tilldelas den arbetslöse av resp. kommuns eller landstings medel, dock att enligt Kungl. Maj:ts medgivande undantag härifrån kan ske. Erhåller den arbetslöse bidrag av arbetsgivare eller arbetslöshetskassa, må understöd likväl till honom utgå, dock med högst så stort belopp, att detsamma jämte nämnda bidrag uppgår till $\frac{2}{3}$ av den å orten vanliga avlöningen för jämförlig arbetare. Understödet storlek bestämes efter den arbetslöses större eller mindre behov och kan efter omständigheterna utgå i kontanta medel eller, helt eller delvis, i naturaförmåner. Understödstagare är vid risk av understödets indragande skyldig föra ett ordentligt och nyktert levnadssätt, att regelbundet anmäla sig hos den offentliga arbetsförmedlingen samt att mottaga lämpligt arbete, som anvisas honom. Understödet skall icke äga fattigvårds karaktär eller medföra fattigvårdens rättsverkningar.

Enligt till socialstyrelsen ingångna uppgifter från de lokala arbetslöshetsorganen hava för denna *understödsverksamhet* från och med den 1 oktober 1914 utbetalats följande belopp.

	Antal kommuner		Understödens totalbelopp kr.	Statens andel beräknad till kr.
	städer och köpingar.	lands- kommuner.		
År 1914 (okt.—dec.)	—	—	182,659	91,330
» 1915	—	—	680,165	340,083
» 1916	—	—	80,665	40,333
» 1917	—	—	266,681	133,341
År 1918:				
januari	20	3	54,732	27,366
februari	24	13	236,580	129,371
mars	25	17	369,330	209,764
april	27	20	371,222	216,658
maj	25	20	350,669	209,256
juni	23	18	253,313	154,719
juli	22	18	259,586	157,768
augusti	20	17	265,997	162,671
september	17	17	214,304	130,500
oktober	18	17	211,163	137,871
november	18	18	257,835	172,468
december	22	26	313,812	196,510
Summa 1918 —	—	—	3,158,543	1,904,922
År 1919:				
januari	24	25	406,505	252,288
februari	26	29	367,289	214,365

Kostnaderna för understödsverksamheten hava sålunda under hela kristiden utgjort omkring 5,1 milj. kronor,¹⁾ varav omkring 3 milj. kronor belöpte sig på staten. Enbart för år 1918 uppgingo kostnaderna till 3,158,000 kronor, av vilka på statens andel torde komma omkring 1,9 miljoner kronor. För januari—februari månader innevarande år beräknas samma kostnader till omkring 774,000 kronor, varav för staten omkring 767,000 kronor.

För *sysselsättande av arbetslösa* — företrädesvis sten- och textilarbetare — har under kristiden anvisats tillhoppa i runt tal 14 milj.²⁾ kronor. Däri ingå följande under år 1918 anvisade belopp, nämligen

¹⁾ Här icke inräknade kostnaderna för den särskilda understödsverksamheten för tobaksarbetare, som blivit arbetslösa i samband med tobaksmonopolets genomförande.

²⁾ Här icke inräknat anslag till den fond, som jämlikt beslut av 1916 års riksdag upprättats för utlämnande av lån åt kommuner för inköp av gatsten till förebyggande av arbetslösheten bland stenarbetarna; å dessa medel torde viss ränteförlust åsamkas staten.

till utbildningskurser för arbetslösa textilarbetare	kr.	100,000
» anordnande av hjälpfoderinsamling och skogsodling m. m.	»	2,000,000
» beredande av ytterligare arbetstillfällen åt arbetslösa i Göteborgs och Bohus län	»	700,000
» anordnande av hjälpfoderinsamling och skogsodling m. m.	»	1,000,000
» planering av flygfältet å Malmslätt	»	250,000
» inköp av gatsten för statens räkning	»	2,700,000
» anordnande av hjälpfoderinsamling och skogsodling m. m.	»	2,000,000
» utbildningskurser för arbetslösa textilarbetare	»	50,000
» utförande av vissa automobillinjer i Bohuslän m. m.	»	1,000,000

Sammanlagda beloppet av de för nu angivna arbetsföretag anvisade statsmedlen utgör 9,8 milj. kronor. Om härtill lägges statens andel i kostnaderna för understödsverksamheten under tiden mars—december 1918 — motsvarande kostnader för januari—februari 1918 togos i betraktande i prop. 259 vid nästlidet års riksdag — erhålles en summa av omkring 11,550,000 kronor, som belastar de till arbetslöshetens bekämpande för år 1918 disponibla statsmedlen. Dessa utgjordes dels av återstående medel, uppgående till 5,715,000 kronor, å det av 1917 års riksdag å extra stat för år 1918 anvisade anslaget, dels av det av 1918 års riksdag på tilläggsstat för samma år beviljade förslagsanslaget, högst, 12,000,000 kronor, eller tillhoppa 19,715,000 kronor. Vid nämnda års utgång återstodo alltså av de för arbetslöshetens bekämpande tillgängliga medlen odisponerade omkring 8,000,000 kronor, som komma att överföras till statsverkets kassafond.

I den till innevarande års riksdag avlåtna statsverkspropositionen har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att i avvaktan på den proposition, som kunde komma att i ämnet avlätas, för bekämpande av arbetslösheten å extra stat för år 1920 beräkna ett förslagsanslag, högst, 2,000,000 kronor. Tillika har Kungl. Maj:t i propositionen angående tilläggsstat för år 1919 föreslagit riksdagen att å nämnda tilläggsstat för ändamålet beräkna ett förslagsanslag, högst, 8,000,000 kronor.

Arbetslöshetskommissionen.

I skrivelse den 10 innevarande mars har nu arbetslöshetskommissionen redogjort för utvecklingen och läget å arbetsmarknaden samt för behovet av anslag för arbetslöshetens bekämpande. Kommissionen har sålunda anfört följande.

Läget på arbetsmarknaden har under år 1918 otvivelaktigt försämrats i jämförelse med de närmast föregående krisåren. Omslaget efter den exempellösa högkonjunkturen under år 1916 inträffade redan på våren 1917, då avspärrningens och handelskrigets följder blevo mera märkbara

inom det svenska näringslivet och därmed även på arbetsmarknaden. Den alldeles övervägande delen av näringslivet kunde emellertid då — liksom dess bättre också allt framgent — hållas uppe; inom åtskilliga grenar fortsatte även under 1917 krigskonjunkturen, på sina håll med rent av stegrad styrka, vilket föranledde oavbrutna driftsökningar och nyanläggningar. Det därav framkallade behovet av arbetskraft beredde tillfälle till utkomst för arbetare från de områden, där oöverstigliga hinder började möta för driftens vidmakthållande. Ehuru sålunda under loppet av år 1917 exempelvis margarin- och gummiindustrierna helt och hållet nedlades samt sten- och byggnadsindustrierna bageriyrket, sprit-hanteringen, sjöfarten, ävensom i mindre grad textilindustrien, starkt begränsades, kunde den övertaliga arbetskraften i allmänhet finna annan användning. Huvudanledningen till att arbetslösheten icke redan under år 1917 framträdde i mera oroväckande mån, var emellertid, att i och för landets självförsörjning med bränsle ett långt större antal arbetare, såväl vid de av staten organiserade vedavverkningarna ute i skogarna som för lagring, upphuggning och detaljdistribution till konsumenterna i alla större befolkningscentra måste tagas i anspråk. Arbetslöshetskommissionen har vid ett tidigare tillfälle beräknat, att minst 20,000 eljest arbetslösa under vintern 1917—1918 funnit sin försörjning genom den omläggning av bränsleanskaffningen, som kolimportens minskning medförde. Under sådana omständigheter varken borde eller behöfde under år 1917 det allmännas hjälpverksamhet anlitas i större omfattning än som krävdes för att understödja det mindre antal arbetslösa, som på grund av ålder eller av särskilda orsaker icke lämpligen kunde användas inom annat yrke eller utom hemorten.

Under år 1918 hava hithörande förhållanden icke gestaltat sig lika gynnsamt. Även om Sverige på grund av sina naturtillgångar på råvaror och kraftkällor icke på långt när blivit så svårt hemsökt av arbetslöshet som övriga jämförliga neutrala länder i Europa, Schweiz, Holland och särskilt Danmark, utan i likhet med vårt västra grannland Norge i stort sett kunnat hålla sitt näringsliv gående, så dämpades dock livaktigheten inom näringsliv och affärsväsen ju längre kriget fortgick. Trots den framgång, med vilken såväl det allmänna som enskilda företagare sökte bereda ersättningsmedel för eljest importerade förnödenheter, blev bristen på sådana alltmer kännbar, samtidigt som den långvariga stockningen i exporten icke kunde undgå att verka återhållande på en mängd företag, vilka sågo sina lager överfyllda. Följden blev en avmattning av näringslivets arbetstempo, varom bland annat de uppgifter om arbetsmarknadens läge bära vittne, vilka av socialstyrelsen regelbun-

det kvartalsvis införskaffas från flertalet mera betydande industriföretag i landet. Dessa uppgifter, som för hela året 1916 angåvo ett osedvanligt gott affärsläge, hava sedermera ställt sig allt mindre gynnsamma, såsom framgår av nedanstående sammanställning:

	Antal redovisade arbetare.	Arbetare (i %) anställda hos arbetsgivare, vilka angivit arbetstillgången såsom		
		mycket god	god eller medelgod	mindre än medelgod
<i>1916.</i>				
4:e kvartalet	277,908	39	56	5
<i>1917.</i>				
1:a kvartalet	281,923	33	53	14
2:a »	276,438	29	53	18
3:e »	268,604	26	54	20
4:e »	268,587	17	62	21
<i>1918.</i>				
1:a kvartalet	269,148	10	62	28
2:a »	254,075	12	65	23
3:e »	262,071	14	64	22
4:e »	247,624	9	60	31

Under den här behandlade tidsperioden hade sålunda det relativa antalet arbetare vid arbetsställen, för vilka arbetstillgången rapporterats såsom mycket god, minskats från 39 till 9 %, samtidigt med att motsvarande siffra för mindre än medelgod arbetstillgång ökats från 5 till 31 %. Även inom industrier, som hittills under krisen varit särskilt förmånligt ställda, såsom malmförädlingsverk och mekaniska verkstäder, kunde under år 1918 förmärkas bestämda tecken till försämring.

Denna har även tagit sig uttryck i minskad efterfrågan på arbetskraft vid de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna, såsom ådagaläggdes av efterföljande tablå rörande antalet arbetsökande på 100 lediga platser:

		Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Jord- och skogsbruk	1913	97	84	83	66	72	71	77	87	75	77	96	92
	1914	62	77	71	59	71	68	82	95	96	94	116	130
	1915	100	92	90	80	85	81	95	105	87	75	84	84
	1916	73	68	74	58	55	57	50	70	58	67	66	66
	1917	57	59	64	58	50	46	35	49	47	69	73	79
	1918	70	87	91	77	74	80	88	106	95	85	99	116
	1919	122	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga nä- ringsgrevar	1913	170	151	119	108	106	122	116	101	94	108	141	122
	1914	147	144	119	101	98	112	103	156	130	145	217	189
	1915	225	209	165	150	126	147	144	130	119	127	165	119
	1916	160	145	121	101	93	100	96	99	89	102	126	107
	1917	128	150	140	132	110	111	132	119	107	117	133	112
	1918	160	196	184	168	153	175	168	145	124	119	133	143
	1919	192	181	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga nä- ringsgrevar	1902—1912 . . .	182	150	119	104	106	119	118	101	93	104	141	134
	1913	153	133	110	97	99	112	107	96	89	98	129	117
	1914	125	127	107	91	93	104	99	133	121	128	192	182
	1915	202	181	147	125	118	135	134	122	110	110	141	113
	1916	158	124	109	90	85	92	82	88	79	87	106	97
	1917	110	124	118	108	93	94	88	83	81	100	115	105
	1918	137	167	158	143	136	156	147	131	115	109	125	139
1919	179	162	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Inom såväl jord- och skogsbruk som näringslivet i övrigt hade sålunda den relativa tillgången på arbetskraft under hela år 1918 varit avsevärt större än under de närmast föregående krisåren. Särskilt påfallande är detta beträffande jord- och skogsbruket, vilket väsentligen beror därpå, att de forcerade vedavverkningarna i huvudsak upphört under 1918 och att den därvid ledigblivna arbetskraften sökt sig tillbaka till jordbruket. I samma riktning verkade under våren och sommaren 1918 de svåra livsmedelsförhållandena i städerna, vilka förmådde de arbetslösa att i långt större antal, än eljest under normala förhållanden är fallet, på frivillighetens väg taga anställning inom jordbruket. Denna sällsporda återströmning till landsbygden — vilken icke försiggick i form av ett samtidigt massutbud med ty åtföljande tryck på lantarbetarlönerna

utan småningom vid stigande lönenivå — i förening med emigrationens avstannande under krisåren har på ett gagneligt sätt neutraliserat den svåra åderlätning av jordbrukets arbetarstam, som från övriga näringars sida ägt rum under den föregående högkonjunkturen. Det svenska jordbrukets behov av arbetskraft kan därför under 1918 sägas ha varit i huvudsak mättat, och flerstädes lärer blott bristen på bostadsutrymme hava hindrat jordbrukarna att ytterligare öka sin arbetskraft. Genom den förbättrade tillgången härå sattes jordbruket i stånd att mer effektivt fylla sin viktiga uppgift i folknäringens tjänst, på samma gång en lättnad bereddes för städernas överfyllda arbetsmarknad.

Att icke desto mindre arbetslösheten ökades bland industriarbetarna, framgår av nedanstående tablå, avseende antalet arbetslösa inom fackföreningarna i % av hela det redovisade medlemsantalet:

År	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
1911	—	—	12·0	10·4	6·7	3·5	3·2	2·9	3·1	2·3	4·3	4·4
1912	8·5	11·1	8·4	6·5	5·2	3·7	3·3	2·8	2·7	2·9	3·6	5·7
1913	8·4	8·9	7·1	5·7	4·0	2·6	2·7	2·5	2·3	2·2	2·6	4·4
1914	7·5	10·4	7·5	6·5	5·1	3·2	3·1	3·0	8·1	7·7	8·1	10·3
1915	15·0	14·8	12·0	11·2	8·5	6·7	6·3	4·0	3·6	3·5	3·8	4·5
1916	7·7	8·0	6·7	5·2	4·7	3·3	2·7	2·7	2·2	2·2	2·3	2·2
1917	5·4	5·9	5·5	7·0	4·4	2·8	3·1	3·3	2·8	2·4	2·8	2·4
1918	5·8	6·0	5·0	4·9	5·0	4·0	4·6	4·2	3·5	3·7	3·2	3·4
1919	7·6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

De nedgående konjunkturerna avspegla sig icke fullt så tydligt i arbetslöshetsfrekvensen inom fackorganisationerna, som man kanske skulle väntat. Anledningen torde vara den stegrade plats- och yrkesrörligheten hos de arbetslösa, vilken medfört en hos oss hittills ovanlig elasticitet å arbetsmarknaden, i det att arbetslösa yrkesarbetare under dyrtidens och livsmedelsknapphetens tryck icke tvekat att antaga vilken anställning som helst, blott den erbjöd ett betryggande livsuppehälle. En medverkande faktor härtill var den inträdda stegringen av lönerna för grov- och lösarbetare till en nivå utöver yrkesarbetarnas, vilken företeelse ur andra synpunkter kunde vara ägnad att väcka åtskilliga betänkligheter.

Arbetskraftens rörlighet är emellertid, såsom också i det föregående framhållits, icke obetingad; den har bland annat sin gräns i vederbörande arbetsgivares självintresse att icke få sin vana arbetarstam förskingrad,

utan såvitt möjligt hålla åtminstone en kärntrupp samlad på ort och ställe för att vara till hands vid driftens återupptagande. Ett belysande exempel härpå erbjuder *stenindustrien*, vilken genom exportens avstannande omedelbart efter krigsutbrottet råkade i det nödläge, vari den sedan allttjämt befunnit sig. Såsom kommissionen i tidigare framställningar närmare utvecklat, hade redan under de första krisåren genom restriktiva understödsbestämmelser och de förmånliga villkor, med vilka nästan hela det övriga näringslivet då lockade, så gott som samtliga yngre stenarbetare sökt sig andra anställningar. På detta sätt inskränktes antalet hos gatstensindustrifirmorna kvarstående arbetare till omkring $\frac{1}{4}$ av den normala styrkan. Såväl med hänsyn till angelägenheten av att icke denna industri för framtiden helt och hållet desorganiserades genom fullständig brist på yrkesduglig personal som ock av nödig omtanke om de äldre, försörjningspliktiga och ofta med egna hem försedda arbetarna och deras i regel mycket talrika familjer vidtogos genom statens försorg åtskilliga åtgärder för att genom vägbyggnader, utdiknings- och skogsodlingsarbeten, förmedling av gatstensleveranser till stadskommunerna och så vidare bereda utkomst åt denna äldre arbetarstam. Då under hösten 1917 behov gjorde sig gällande av ytterligare arbetstillfällen, anvisade Kungl. Maj:t på kommissionens hemställan statsmedel till inköp för vissa statsmyndigheters räkning av 200,000 kvm. gatsten; en liknande beställning på 300,000 kvm. har även blivit gjord under hösten 1918, varigenom 1,830 stenarbetare (därav 450 i Blekinge, 190 i Halland och 50 i Kalmar län; de övriga i Bohuslän) beretts tillfälle till nödtorftig försörjning genom eget arbete i sitt gamla yrke. Arbetet på dessa statens stenbeställningar avstänges under somrarna, då de arbetslösa sysselsätts med skogsodling på de bohusländska kalmarkerna, anläggning av automobilvägar, torvtäkt med mera, vilka arbeten till huvudsaklig del stå under ledning av en för ändamålet särskilt inrättad arbetsdirektion. Särskilt för torvtäkt hade Kungl. Maj:t under år 1918 beviljat 700,000 kronor att utgå av arbetslöshetsanslaget.

Genom den minskade införseln av spånadsämnen hava stora svårigheter uppkommit inom olika branscher av *textilindustrien*. Kommissionen har flera gånger haft tillfälle att inför Kungl. Maj:t framlägga de omständigheter, vilka efter hand ledde därhän, att under hela år 1918 en avsevärd del av den fasta arbetarstammen varit permitterad; särskilt vid bomullsfabrikerna var sålunda driften under större delen av året så gott som fullständigt nedlagd. Till en början sökte arbetsgivarna i förhoppning om en inträdande ljusning med avseende å världsläget och importmöjligheterna att sammanhålla sina arbetsstyrkor genom lämnande

av arbetslöshetsunderstöd, uppgående till $\frac{2}{3}$ av den vanliga arbetsinkomsten. Då emellertid stagnationen inom industrien fortsatte och förvärrades samt därigenom detta arbetsgivarnas frivilliga åtagande kom att åsamka dem en utgift på inemot 100,000 kronor i veckan, vilket i längden ansågs bliva alltför betungande för industrien, vände de sig var i sin ort till de kommunala myndigheterna med anhållan om igångsättande av offentlig understödsverksamhet för de arbetslösa textilarbetarna; samma begäran framställdes jämväl av textilarbetarnas fackorganisation. Efter överläggningar med alla intresserade parter meddelade arbetslöshetskommissionen närmare upplysningar rörande kommunernas handhavande av understödsverksamhet för de arbetslösa textilarbetarna, vilken i allmänhet tog sin början under januari månad 1918, förnämligast i Borås, Norrköping samt ett antal mindre industrisamhällen i trakten av Göteborg och i södra Älvsborgs län. Arbetsgivarna fortsatte att med förminskade belopp (cirka 30,000 kronor i veckan) utbetala understöd i form av hyresbidrag till de arbetslösa.

Även om genom dessa understöd, vilkas sammanlagda belopp enligt gällande förordning ej fick överstiga $\frac{2}{3}$ av den normala arbetsförtjänsten, nödtorftig bärgning bereddes, kunde dock ej förbises, att en längre tids sysslolöshet innebar allvarliga faror i moraliskt hänseende för de yngre arbeterskorna samt de minderåriga. På framställning av kommissionen beslöt Kungl. Maj:t därför den 31 december 1917 att till kommissionens förfogande ställa ett belopp av 100,000 kronor att utbetalas såsom bidrag till de kurser, som av vederbörande kommuner anordnades för arbeterskornas och de minderårigas utbildning i husliga sysslor, sömnad, yrkeskännedom och allmänt medborgerlig kunskap. Sådana kurser blevo sedermera igångsatta i 15 kommuner med över 2,000 deltagare. Då det beviljade anslaget härigenom blev i det närmaste förbrukat, och då dylika utbildningskurser jämväl under innevarande vinter ansågos önskvärda, även med hänsyn till de arbetslösa inom andra yrken, hemställde arbetslöshetskommissionen i skrivelse den 19 december 1918 till Kungl. Maj:t att av arbetslöshetsanslaget ett belopp å ytterligare 50,000 kronor måtte ställas till förfogande för att av kommissionen användas såsom bidrag till sådana kurser på enahanda villkor som under 1918, vilken framställning blev av Kungl. Maj:t bifallen den 31 december 1918. I anledning härav har kommissionen i cirkulär uppmanat hjälpkommittéerna i de kommuner, där arbetslösa kvinnor och minderåriga mera talrikt förekomma, att även under denna vinter anordna lämpliga utbildningskurser.

De under fjolårets vinter igångsatta kurserna voro emellertid be-

räknade att avslutas under loppet av april månad, då spørsmålet om beredande av lämplig produktiv sysselsättning sålunda åter skulle bli aktuellt. Kommissionen ansåg sig därför pliktig att söka i god tid finna någon utväg. Efter ingående utredningar hemställde kommissionen den 28 februari 1918 hos Kungl. Maj:t om anvisande av 2 miljoner kronor från arbetslöshetsanslaget för anordnande under kommissionens inseeende av lättare jordbruksproduktiva arbeten, såsom ljung- och lövtäkt, bärplockning, insamling av diverse surrogatmaterial, kottplockning, ris- och buskröjning samt vissa skogsvårdande arbeten, samtliga företrädesvis å allmänningssområden stående under skogssällskapets ledning. Företaget skulle stå under ledning av en särskild, av chefen för civildepartementet utsedd arbetsdirektion, samverkande med skogssällskapet, och för arbetenas utförande skulle i första hand användas arbetslösa textilarbeterskor, vilka icke med fördel kunde beredas arbete direkt i jordbrukets tjänst eller annan sysselsättning i hemorten. Sedan Kungl. Maj:t den 8 mars 1918 godkänt kommissionens förslag, utarbetades i samråd med vederbörande arbetar- och arbetsgivarsammanslutningar organisationen i detalj samt fastställdes arbetsvillkoren, enligt vilka daglönen för manlig och kvinnlig arbetare skulle utgöra respektive 2,25 och 2 kronor (med tillägg av 1 krona för manlig självförsörjare) samt fri förplägnad och inkvartering, vilka naturaförmåner uppskattades till ett värde av tillhoppa 2,75 kronor per dag och arbetare. De kvinnliga arbetarna försågos dessutom med kläder och skodon, vilka de fingo tillösa sig genom ett mindre avdrag av lönen.

Förberedelserna till denna tämligen vidlyftiga och dittills oprövade organisation hade under senvintern fortskridit så långt, att företaget, som antagit namnet *skogssällskapets statsarbeten* (med centralledningen förlagd till Göteborg) enligt plan redan i april 1918 kunde utsända de första kolonierna av arbetslösa textilarbetare från Malmö till några under skogssällskapets förvaltning stående allmänningar i mellersta Skåne. Under maj månad uttryckte de övriga kolonierna, så att hela antalet under sommaren och hösten utgjorde cirka 40, av vilka flertalet varit förlagda till västra Sverige, så långt som möjligt i närheten av textilindustriens centra. En del av dessa kolonier har utgjorts av så kallade dagkolonier i städernas omnejd, så att arbetarna kunnat bo i sina hem. Hela den sysselsatta arbetsstyrkan har under året uppgått till sammanlagt 4,300 varav 2,500 kvinnor; under innevarande vinter hava 600 arbetslösa män varit anställda på ett mindre antal kolonier, huvudsakligen för utdikning av mossar.

Arbetslöshetskommissionen har vid flera tillfällen inför Kungl. Maj:t

haft anledning att närmare redogöra för erfarenheterna och resultaten av denna statsarbetenas verksamhet. Vid uppgörandet av planen härför förutsattes, att arbetsföretagen skulle vara produktiva till sin karaktär, men å andra sidan hade man klart för sig, att de icke kunde bliva vinstgivande i affärsmässig mening, något som sällan eller aldrig brukar vara fallet med nödhjälpsföretag av detta slag. I kommissionens förslag framhölls tvärtom, att kommissionen jämväl räknade med den sannolikheten, att statens verkliga kostnader skulle komma att ställa sig avsevärt högre än om arbetslöshetsunderstöd lämnades de arbetslösa. Syftet med ifrågasvarande arbetsföretag var uteslutande av social art, och detta ändamål anser kommissionen företaget lyckats uppfylla i högre grad, än vad man med hänsyn till rådande förhållanden vågade förutsätta. Statsarbetena hava otvivelaktigt genom att under sommaren med nyttigt arbete sysselsätta inemot 25 % av de arbetslösa textilarbetarna lättat den börda, som nu under snart ett år påvilat denna industri och dess arbetarstam, samt givit det allmänna, icke minst vederbörande kommuner, en god hjälp mot de följder av arbetslösheten, vilka icke kunna botas eller förebyggas enbart genom understöd i penningar. Företaget har sålunda enligt kommissionens uppfattning visat sig vara ett i kampen mot arbetslösheten värdefullt medel, vars användbarhet enligt erfarenhetens vittnesbörd icke är begränsad till de arbetslösa textilarbetarna, utan som med lika stor fördel kan brukas för arbetslösa från skilda verksamhetsgrenar. Genom arten av sin verksamhet och förläggningen till landsbygden vänjas dessa arbetslösa vid utarbete i skog och mark, samt kunna, vilket också under förliden sommar på vissa håll varit fallet, vid behov hjälpa till vid brådskande jordbruksarbete på orten.

Då statsarbetenas verksamhet under sommaren fått en större omfattning än från början beräknats, blevo de först anslagna medlen förbrukade redan under september månad 1918; på hemställning av kommissionen beviljade Kungl. Maj:t den 13 september ytterligare 1 miljon, och för fortsättandet av statsarbetenas verksamhet även under år 1919 anvisades den 31 december 1918 2 miljoner kronor.¹

Till följd av den ökade införsel av spånadsämnen, som möjliggjordes genom tonnage- och handelsavtalet med de associerade makterna, kunde visserligen mot slutet av 1918 driften inom textilindustrien ut-

¹ För mera detaljerad kännedom om de ovannämnda utbildningskurserna för arbetslösa samt för skogssällskapets statsarbeten hänvisas till Sociala meddelanden 1918 sid. 1253—1263 och 1919 sid. 3—8 samt till berättelsen över vad sig i riket tilldragit haver och d:r Karl Hildebrands årsredogörelse för de svenska statsmakterna och kristidens folkhushållning 1918.

vidgas och återupptagas på de håll, särskilt vid bomullsfabrikerna, där den under nästan ett år varit fullständigt nedlagd. Men ännu har textilindustrien så långt ifrån kunnat utveckla sin fulla produktionskapacitet, att ett betydande antal textilarbetare, särskilt kvinnliga, alltjämt gå arbetslösa, oaktat 20 % av arbetarstammen beräknas hava år 1918 sökt sig till annat yrke eller eljest övergivit sin gamla anställning. Härom vittnar efterföljande, på grundval av uppgifter från Textilindustriförbundet utarbetade översikt över arbetslöshetens omfattning inom textilindustrien.

T i d p u n k t	Redo- visade företag	Antal arbetare	Därav sysselsatta med		Arbets- lösa %	Av arbets- givare utbet- talt under- stödsbelopp pr vecka Kronor
			ordinarie arbete %	tillfälligt arbete %		
1 november 1917	122	23,305	66.9	7.3	25.8	111,070.41
1 februari 1918	122	21,679	63.8	6.6	29.6	104,785.13
1 maj »	121	20,426	59.9	8.3	31.8	47,287.72
1 augusti »	119	18,485	53.8	11.6	34.6	31,405.82
1 december »	119	19,053	75.7	4.3	20.0	34,537.93

Antalet arbetslösa hade sålunda nedgått från 6,300 den 1 augusti 1918 till 3,817 fyra månader senare. Sedan dess har arbetslösheten ytterligare förminskats, ehuru fortfarande i Norrköping cirka 700 och i Borås cirka 1,000 textilarbetare uppbära understöd. Under förutsättning av normala förhållanden inom landets näringsliv i övrigt synes man inom textilindustrien hava räknat med att under loppet av instundande vår kunna återupptaga verksamheten i full omfattning. I varje fall torde kunna förväntas, att icke längre brist på råvaror kommer att utgöra något avgörande hinder härför.

Sådant hinder har emellertid uppkommit på grund av den så kallade fredskrisen. Då därav föranledda rubbningar inom det ekonomiska livet kunnat förutses, hade arbetslöshetskommissionen för sin del på hösten 1918 förordat fortsättande av skogssällskapets statsarbeten även under år 1919 ur den synpunkten, att desamma genom sin användbarhet för även andra kategorier arbetslösa än textilarbetare utgjorde ett ändamålsenligt led i den svenska arbetsmarknadens fredsberedskap.

Omedelbart efter vapenstilleståndets avslutande den 11 november 1918 drabbades såväl *konfektions-* som *skoindustrierna* av en förlamande stagnation. Fabrikanternas orderupptagning, vilken ännu under oktober

månad gått synnerligen tillfredsställande, blev med ens omöjliggjord, och genom allmänhetens bristande köplust blevo grossister och särskilt detaljister liggande med sina välfyllda lager av mindervärdiga och dyra kristidsartiklar. Stockningen inom dessa båda branscher har på sista tiden förvärrats, sedan förhoppningarna om export, såsom den bekvämaste utvägen ur det iråkade trångmålet, hittills icke kunnat uppfyllas. Under februari månad har man begynt permittera personalen, och skulle icke någon ljusning av läget kunna skönjas under närmast förestående veckor, lärer under vårens lopp en stor del av den till ett antal av 7 å 8,000 (huvuddelen kvinnor) personer uppgående arbetsstyrkan inom konfektionsindustrien samt av skofabrikernas cirka 6,000 arbetare (varav 50 % vuxna män, 40 % nästan uteslutande ogifta kvinnor och 10 % minderåriga) komma att entledigas. Skofabrikerna hava dessbättre utfäst sig att regelbundet till sina arbetare utbetala $\frac{2}{3}$ av gällande minimilöner, på grund varav det allmännas understödsverksamhet åtminstone icke tills vidare här torde behöva träda hjälpande emellan. Konfektionsarbetsgivarna torde i regel komma att efter textilindustriens förebild bidra till sina arbetares utkomst under den förestående arbetslöshetsperioden, såsom sker i Älvsborgs län, där understödsverksamheten för konfektionsindustriens arbetslösa, såväl fabriks- som hemarbetare redan tagit sin början. För att i främsta rummet bereda dessa arbetslösa lämplig sysselsättning har länsbjälpkommittén i Borås — vilken med stor framgång under hela år 1918 dels organiserat olika slags utbildningskurser för de arbetslösa textilarbetarna, dels anordnat hjälparbeten för dem — med fullföljande av därvid vunna erfarenheter anskaffat ett större parti kasserade klädespersedlar från marinens förråd i Karlskrona, vilka för omändringsarbete lämnas till de arbetslösa hemarbetarna ute på landsbygden för att därefter till självkostnadspris tillhandahållas mindre bemedlade genom livsmedelsnämndernas försorg, varvid medel från dyrtidsanslaget kunnat användas i rabatteringssyfte. Det förtjänar även att framhållas, hurusom även vissa arbetsgivare inom konfektionsbranschen förklarar sig villiga att helt bekosta sina arbetares understöd.

Svårigheterna inom skoindustrien och konfektionen sträcka sina verkningar till i samband därmed stående industrigrenar. Från *läderindustrien* förljudes sålunda, att skofabrikernas förestående driftsinställelse kommer att tvinga dem till betydande inskränkningar av sin arbetsstyrka, och det är fara värt, att en alltför långvarig avmattning inom konfektionen kommer att högst menligt inverka på textilfabrikanternas förhoppningar att snart se bättre tider randas för sin betryckta näring.

Den plötsligt påkomna depressionen inom konfektions- och sko-

industrierna var fredskrisens första yttring på den svenska arbetsmarknaden. Såsom varit att vänta, torde liknande övergångssvårigheter möta också inom andra industrier. Överallt inom näringslivet förspörjes också ovisshet inför framtiden och i följd därav minskad företagsamhet. Särskilt hårt äro *järnmalmegruvorna* drabbade genom exportens avstängande; de arbetare, som härigenom blivit arbetslösa, ha dock tills vidare absorberats av *skogsarbetet*, ehuru detta under innevarande vinter i mellersta och södra Sverige icke på långt när bedrivits i samma omfattning som under de föregående åren. Vid det norrländska skogsbruket synas arbetstillfällena i stort sett varit tillräckliga för att giva sysselsättning åt den förefintliga arbetskraften.

För de *mekaniska verkstäderna* åter har bakslaget kommit så kraftigt, att arbetstillgången nästan överallt avsevärt begränsats. Det torde tyvärr icke heller förefinnas stora utsikter för denna industri att för framtiden kunna behålla hela den stora arbetsstyrka, för vilken under de föregående utomordentliga konjunkturena anställning kunnat beredas. Sedan 1913 har nämligen antalet arbetare i den mekaniska verkstadsindustrien ökats från 36,000 till 59,000; från ledande håll inom industrien synes man hysa farhågor för, att större delen av denna nyintagna arbetskraft måste avskedas. Detta försiggår också i oroväckande grad, särskilt vid vissa specialverkstäder; av denna anledning har också understödsverksamheten i Stockholm, som hittills kunnat begränsas till endast ett par fack, bageri-, måleri- samt bleck- och plåtslageriarbetare, under innevarande mars månad utsträckts till att omfatta även arbetslösa järn- och metallarbetare.

Pappersbruken arbeta ävenledes under tryckta konjunkturen och hava i flera fall fått permittera delar av sin personal. Genom den tyngande sjöfarten på Östersjön har *hamn- och stuveriarbetet* blivit lidande på den svenska ostkusten.

Arbetslöshetskommissionen får i samband härmed såsom sin erfarenhet framhålla, att den rådande höga lönenivån varit en bidragande omständighet till att många arbetsgivare nu tyckas föredraga att avskeda sina arbetare i stället för att som under föregående lågkonjunkturen försöka hålla dem kvar i arbetet och sysselsätta dem på tidlön med förekommande diversearbeten inom företagen. I Stockholm hava till exempel åtskilliga firmor inom bleck- och plåtslageribranschen entledigat arbetare, som de haft i sin tjänst oavbrutet i 20 och 25 år, medan de förut vid liknande tillfällen låtit dem gå kvar på verkstäderna och för dåvarande lägre timlön förrätta skrotarbete och dylikt.

Det nuvarande läget på arbetsmarknaden är sålunda ägnat att ingiva vissa farhågor för att vårt land vid kristidens slut skall bliva utsatt för den massarbetslöshet, från vilken det blivit i så hög grad förskonat under själva kriget. För att närmare utröna ställningen anmodade arbetslöshetskommissionen under sistlidne februari månad samtliga läns-hjälpkommittéer att redogöra för arbetslöshetens nuvarande omfattning samt meddela, huruvida och inom vilka fack man kunde befara en ytterligare ökning av densamma. Av läns-hjälpkommittéernas inkomna yttranden att döma har arbetslösheten för närvarande otvivelaktigt en större omfattning än under de närmast föregående åren, men fränsett de för fredskrisen särskilt utsatta, i det föregående berörda industrierna, anses situationen icke giva anledning till några allvarligare farhågor. Med vårens inbrott förväntas de sedvanliga säsongarbetena komma i gång, varigenom arbetsmarknaden för grov- och lösarbetare antages bliva väsentligt lättad. Den svåra arbetsbristen inom måleriyrket, som under snart två år nödvändiggjort understödsverksamhet för städernas måleri-arbetare, hoppas man kunna häva genom den förestående importen av linolja. Genom brödransoneringens fortgående mildring och avveckling torde arbetsstillfällena inom bageriyrket småningom förbättras. Och vad till sist jordbruket beträffar, synes visserligen dess behov av arbetskraft icke vara så stort som under föregående år, på grund av ovannämnda återinvandring till landsbygden under fjolåret, men vid vårbrukets början kommer i varje fall att beredas plats för många armar ifrån de överfyllda stadsmannanäringarna. Det sättes dock därvid ifråga, huruvida man under innevarande år har att räkna med samma villighet att återvända till jordbruket. Från arbetsförmedlingsanstalterna förspörjes sålunda, att den lediga arbetskraften, i förhoppning att livsmedelsbristen i städerna ej skall bliva lika kännbar som i fjol våras, visar mindre lust att taga anställning som lantarbetare.

Med ledning utav nämnda redogörelse från läns-hjälpkommittéerna samt i anslutning till särskilda uppgifter från de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna har antalet arbetslösa inom våra större städer och arbetar-centra beräknats uppgå till följande antal:

Stockholm	1,600 män	Växjö	200
Uppsala	550	Västervik	170
Eskilstuna	160	Kalmar	minst 300
Norrköping	1,300	Visby	50
Linköping	250 à 300	Karlskrona	300
Jönköping	200	Kristianstad	300

Malmö	1,100	därav 350 kvinnor	Skara	80
Lund	300		Karlstad	200
Landskrona	270		Örebro	550
Hälsingborg	750		därav 200 kvinnor	
Ystad	242		Västerås	150
Trälleborg	120		Falun	60
Eslöv	75		Gävle	150
Halmstad	350 à 400		Sundsvall	400
Göteborg	2,000	därav 500 kvinnor	Östersund	50
Uddevalla	120		Umeå	150 à 200
Borås	1,280		Luleå	70

Ovanstående siffror äro approximativa och angiva icke heller hela antalet arbetslösa inom landet. Men de torde dock i stort sett giva en riktig bild av läget för städernas vidkommande, och det kan tyvärr befaras, att även om antalet för närvarande arbetslösa byggnads- och grovarbetare vid vårarbetenas upptagande kommer att minska, den fortgående krisen inom sko-, läder-, konfektion- och textilindustrierna samt måhända även inom de mekaniska verkstäderna kommer att hålla arbetslöshetssiffran uppe vid samma nivå.

Utgår man från, att läget och utsikterna på arbetsmarknaden i huvudsak te sig såsom här ovan angivits, måste det allmänna uppenbarligen alltjämt träda hjälpande till för att minska arbetslöshetsfaran och mildra dess verkningar. Vid de olika tillfällen, då frågan härom behandlats av statsmakterna, har full anslutning uttalats till den av arbetslöshetskommissionen städse hävdade uppfattningen, att offentliga hjälpåtgärder böra så vitt möjligt vara av förebyggande natur och åsyfta försörjning genom eget arbete. I sådant syfte har dels kommissionen själv städse strävat att vidtaga nödiga åtgärder härför, dels uppmanat kommunerna att i främsta rummet försöka bereda de arbetslösa utkomst genom anordnande av extra arbeten. Genom skogssällskapets statsarbeten äger kommissionen ock en lämplig och elastisk organisation för dessa uppgifter. Såsom förut påpekats hava statsarbetena under fjolåret berett sysselsättning, förutom åt textilarbetare även åt arbetslösa stenarbetare, målare och bagare. Det är också arbetslöshetskommissionens avsikt att låta statsarbetena till våren omhändertaga de arbetslösa kvinnorna inom sko- och konfektionsindustrierna enligt samma plan som i fjol tillämpades för textilarbeterskornas vidkommande och med ledning av därvid vunna erfarenheter. För de manliga arbetslösa, vilka icke äro lämpade för jordbruket eller som icke kunna tänkas bliva tagna i anspråk av andra verksamhetsgrenar, hava vissa större arbeten planerats såsom de fortsatta

arbetena med Krokåns reglering och ifrågasatta vägarbeten mellan Kolhättan och Ödsmål i Bohuslän. På grund av framställningar av de kommunala arbetslöshetskommittéerna i Stockholm, Oxelösund, Norrköping och Linköping med hemställen att lämpliga arbetsföretag av produktiv karaktär måtte igångsättas för de många arbetslösa i städerna på ostkusten begärde arbetslöshetskommissionen bemyndigande av Kungl. Maj:t att låta skogssällskapets statsarbeten utföra vissa större vägarbeten å Mästermyr på Gottland, varigenom cirka 260 arbetslösa skulle kunna placeras. Sedan Kungl. Maj:t den 21 februari härtill givit sitt bifall, hava dessa arbeten nu påbörjats. Dessutom hava vid arbeten för flyghamnen å Malmslätt beretts anställning för ett 80-tal arbetslösa byggnads- och grovarbetare från Linköping, för vilket syfte ett särskilt belopp på 250,000 kronor blivit anvisat av arbetslöshetsanslaget och på vissa villkor ställt till de militära vederbörandes förfogande. Arbetslöshetskommissionen har även sin uppmärksamhet riktad på andra liknande arbetstillfällen inom landet, men vill med avseende å dessa åtgärder av förebyggande art anmärka, att det på förhand icke kan närmare förutses, på vilket sätt hjälp i varje särskilt fall lämpligast skall kunna åstadkommas. Förhållandena under olika årtider, på olika orter och beträffande olika arbetargrupper kunna vara så olikartade, att det måste få ankomma på Kungl. Maj:t att efter sig företeende omständigheter träffa avgörande beträffande såväl arbetenas beskaffenhet som formerna för deras anordnande.

Även om genom de arbetslösas övergång till anställning hos andra arbetsgivare eller till statens och kommuners med flera arbetsföretag eller genom andra dylika förebyggande åtgärder arbetslösheten kan verksamt bekämpas, är det ställt utom allt tvivel att understödsverksamheten måste vidmakthållas. Enligt kommissionens uppfattning äro de nu gällande bestämmelserna för densamma i stort sett tillfredsställande, särskilt sedan understödsbeloppen genom den kungl. kungörelsen den 16 augusti 1918 bragts upp till en lämplig nivå. Understöd av statsmedel utgår sålunda alltså i regel för en var arbetslös med enahanda belopp, som tilldelats honom av vederbörande kommun och landsting för ändamålet anvisade medel. Liksom under föregående år hava landstingen för arbetslöshetens bekämpande beviljat betydande belopp, för år 1919 uppgående till kronor 2,023,520. Därest emellertid vederbörande kommunala arbetslöshetsorgan (hjälpkommitté eller kommunalnämnd) undantagsvis på grund av särskild omständighet anser understöd av statsmedel för understödjande av arbetslösa erforderligt, fastän bidrag av enahanda belopp icke ställts till förfogande av kommun eller landsting, kan framställning om högre stats-

bidrag än hälften ske hos Kungl. Maj:t. En sådan ansökan med uppgift å kommunens ekonomi och skatter, dess arbetslöshetsförhållanden, vidtagna förebyggande åtgärder mot arbetslösheten samt tidpunkten för understödsverksamhetens igångsättande, omfattning och kostnader ingives till vederbörande läns hjälpkommitté, vilken har att med eget utlåtande överlämna densamma till arbetslöshetskommissionen för vidare befordran till Kungl. Maj:t. På grund av den svårartade arbetslösheten inom textilindustrien under år 1918, vilken verkat särskilt betungande för dennas lokala centra i västra Sverige, hava åtskilliga kommuner för första gången i större utsträckning begagnat sig av den medgivna möjligheten att erhålla högre statsbidrag än normalt medgivna 50 % av understödsbeloppen, vilka framställningar med hänsyn till att dessa kommuners ekonomi nästan övervägande är grundad på ett eller ett par textilindustriella företag, i regel blivit beviljade med begärda belopp. Dessa kommuner äro Lyse ($\frac{9}{10}$ statsbidrag), Råda ($\frac{9}{10}$), Fässberg ($\frac{2}{3}$) och Örgryte ($\frac{2}{3}$) i Göteborgs och Bohus län och i Älvsborgs län Borås stad ($\frac{3}{4}$), kommunerna Örby ($\frac{9}{10}$), Seglora ($\frac{9}{10}$), Torpa ($\frac{2}{3}$), Fritsla ($\frac{9}{10}$), Kinna-
rumma ($\frac{9}{10}$), Kinna ($\frac{9}{10}$), Skallsjö ($\frac{3}{4}$), Starrkär ($\frac{2}{3}$), Berghem ($\frac{9}{10}$), Hajom ($\frac{9}{10}$), Toarp ($\frac{3}{4}$) samt i Blekinge län Asarums kommun med ($\frac{9}{10}$). Genom denna anordning har det för vederbörande kommuner blivit lättare att visa nödigt tillmötesgående mot de arbetslösa.

Kommissionen anser sig emellertid kunna vitsorda, att kommunerna undantagslöst iakttagit mycket stor varsamhet vid understödslämnandet. I flera fall hava också under innevarande vinter en del städer, såsom Västerås och Eskilstuna, hellre anordnat för innevarande årstid rätt så kostsamma extra arbeten än igångsatt understödsverksamhet. Till följd därav att det högre statsbidraget till särskilt betungade kommuner i regel blott beviljas för tre månader i sänder, och då procentsatsen göres beroende av det mer eller mindre intresse kommunen visar för att genom förebyggande åtgärder minska arbetslösheten eller genom anordnande av utbildningskurser sysselsätta de arbetslösa, stimuleras vederbörande att driva sin arbetslöshetspolitik i dessa gagneliga riktningar. Å andra sidan äro läns hjälpkommittéerna ålagda att övervaka, att kommun, där större arbetslöshet förekommer, också fullgör sin skyldighet mot de nödställda i enlighet med den offentliga understödsverksamhetens principer. Enligt vad kommissionen på direkt förfrågan hos läns hjälpkommittéerna inhämtat, ha åtskilliga kommuner visserligen ibland under en tid tvekat, huruvida kontant understöd skulle behöva lämnas de arbetslösa, men några påtagliga försummelser synas icke hava förekommit.

På grund av att läget på arbetsmarknaden under år 1918 blivit

nästan lika brydsamt som under det första krisåret 1914—1915, har en lika omfattande understödsverksamhet nu varit anordnad inom ett stort antal kommuner. Under december 1918 pågick sålunda understödsverksamhet i 22 städer och 26 landsbygdskommuner för en kostnad av 313,812 kronor, varav statens andel beräknats till 196,510 kronor. För hela år 1918 uppgick understödskostnaden till en så betydande totalsumma som 3,158,543 kronor, varav på statens andel belöpte ett beräknat belopp av 1,904,922 kronor. I jämförelse med förhållandet under år 1917 har inträtt en högst avsevärd stegring, nästan helt förorsakad av understödet till de arbetslösa textilarbetarna.

Ehuru sålunda kostnaderna för understödsverksamheten så väsentligt stegrats och med hänsyn till de mörka utsikterna på arbetsmarknaderna icke lära kunna förväntas att för detta år bliva lägre, och även om anslag till nödhjälpsarbeten skulle komma att uppgå till ungefär samma belopp som under 1918, synes det å tilläggsstat för år 1919 beräknade anslaget av 8 miljoner kronor icke behöva höjas. Det i statsverkspropositionen för samma ändamål på extra stat för år 1920 äskade beloppet av 2 miljoner kronor torde likaledes få anses tillräckligt för den korta tid under samma år, som kan komma att förflyta, intill dess frågan om eventuellt tilläggsanslag hinner undergå vederbörlig behandling.

Departement-
schefen.

Av arbetslöshetskommissionens nu återgivna redogörelse framgår, att arbetsmarknadens läge under år 1918 uppvisat en fortgående försämring, beroende framför allt på den utländska samfärdselns allt mera effektiva avstängning under 1917 och början av 1918. Härav framkallades nämligen å ena sidan en allt kännbarare brist på vissa råvaror och nödvändighetsartiklar för produktionen, å andra sidan ökad svårighet för vissa exportindustrier att vinna avsättning för sina alster. En väl behövlig lättnad för näringslivet i dessa avseenden bereddes genom den med de associerade makterna avslutade handelsöverenskommelsen, varigenom den försämring i läget å arbetsmarknaden, som icke desto mindre framträdde, dock icke blev av alltför stora dimensioner. I de fall, då vederbörande arbetsgivare ansågo sig kunna räkna med snar förbättring av läget, visade de i allmänhet stor villighet att genom tillfälligt anordnade arbeten bereda sina lediga arbetare annan sysselsättning eller att genom egen understödsverksamhet lämna dem nödtorftig utkomst. Emellertid hade under den föregående högkonjunkturen inom vissa industri- och affärsgränar intagits ny arbetskraft, som vid affärslägets nu inträdda försämring till stor del entledigades.

Vid övervägandet av det allmännas åtgärder i anledning av den

sålunda uppkomna arbetslösheten kunde givetvis icke förbises den trängande nödvändigheten av att landets självförsörjning av livsmedel och bränsle icke förhindrades genom brist på arbetskraft. Såsom riktlinje för statens arbetslöshetspolitik uppställdes därför, att de arbetslösa, som voro lämpliga för arbete vid jord- och skogsbruk, skulle inriktas på att taga sådan anställning. Denna strävan från vederbörande myndigheters sida möttes ock med förståelse från de arbetslösa själva, som av egen drift och under påverkan av arbetsförmedlingsanstalter och arbetslöshetskommittéer i mycket stor utsträckning sökte sig ut till landsbygden och däringo anställning inom jordbruket, vid torvupptagning, skogsavverkning o. s. v. Till denna strömning medverkade givetvis i hög grad de stegrade lönerna och de jämförelsevis goda livsmedelsförhållandena å landsbygden. Det var väsentligen till följd av denna återflyttning till landsbygden, som å ena sidan vår självförsörjning av livsförnödenheter kunde bringas upp på sätt som skett, å andra sidan arbetslösheten icke blev så omfattande och oroväckande, som eljest varit att befara.

Emellertid kunde uppenbarligen till arbete på landsbygden i enskildas tjänst övergå allenast sådana arbetare, som hade tidigare förbindelser dästädes eller på grund av vana vid och användbarhet för där förekommande arbeten ägde förutsättningar för att bliva nyttiga. Detta gällde särskilt om grov-, diverse- och transportarbetare o. dyl., men även ett stort antal verkligt yrkesutbildade funno med sin fördel förenligt att lämna de av livsmedels- och bostadssvårigheter hårt drabbade industrisamhällena. Emellertid återstodo naturligen många, som icke lämpade sig för eller av ålder och familjeförhållanden hindrades att söka sig ut till landsbygden. För sådana manliga arbetare yppade sig i industrisamhällena åtskilliga möjligheter att erhålla tillfällig utkomst, i synnerhet vid huggning och distribution av ved, vilka arbeten på grund av den ringa tillgången å kolbränsle krävde långt mera arbetskraft än vanligt. Om ock härigenom de manliga arbetslösas antal kunde väsentligen begränsas, så kvarstodo dock många, som måste omhändertagas genom det allmännas försorg, och i fråga om de kvinnliga yrkesarbetarna mötte som vanligt större svårigheter för deras användande för andra arbeten än dem, för vilka de utbildats. Här tillkom ytterligare den omständigheten, att för yngre kvinnor sysslolösheten medför särskilda risker i moraliskt avseende. Det framstod sålunda som ett klart önskningsmål att söka genom det allmännas försorg bereda dem lämplig sysselsättning och nödig utkomst. I enlighet med utredningar och förslag av arbetslöshetskommissionen har därför regeringen vidtagit åtskilliga åtgärder för att närmast

för arbetslösa kvinnliga yrkesarbetare anordna speciella arbetsföretag. Be-
träffande dessa hänvisar jag till arbetslöshetskommissionens nyss återgivna
redogörelse, av vilken framgår, att på denna väg ett förebyggande arbete
av stor omfattning och med förhållandevis goda resultat kunnat utföras,
särskilt i betraktande av att därigenom sysselsatts textilarbeterskor, vilkas
användbarhet för utarbeten å landsbygden givetvis är ganska begränsad.

Det har därför också visat sig nödvändigt att huvudsakligen för
äldre och familjeförsörjande sådana arbeterskor tillgripa direkt under-
stödsverksamhet. För att motverka de demoraliserande verkningarna av
densamma hava därmed i allmänhet förknippats utbildningskurser åsyf-
tande att bibringa arbeterskorna kunskaper i olika husliga göromål samt
teoretisk yrkeskunskap m. m. Dessa kurser, som omfattats med stort
intresse av arbeterskorna och vederbörande kommunala myndigheter, hava
bekostats av kommunerna med tillskott av de för arbetslöshetens bekäm-
pande disponibla statsmedlen.

De särskilda svårigheter, som alltifrån krigets utbrott varit rådande
inom stenindustrien, påkallade även under år 1918 fortsatta åtgärder från
statens sida. Dessa hava även nu gått ut på att tillhandahålla arbets-
tillfällen, vilka beretts genom betydande stenbeställningar från statens
sida och under kontroll av arbetslöshetskommissionen samt statens sten-
leveranscentral. Vid ifrågavarande arbeten hava sålunda sysselsatts alle-
nast sådana äldre stenarbetare, som av ålder eller andra giltiga anled-
ningar icke skäligen kunnat hänvisas till annat arbete inom eller utanför
hemorten. Trots nu berörda och andra för stenarbetares sysselsättande
vidtagna åtgärder — vägbyggnader, diknings- och vattenavledningsföre-
tag samt skogsodlingar — har hjälpverksamheten för dem varit så starkt
begränsad, att stenindustrien nu beräknas kunna disponera över endast
högst $\frac{1}{4}$ av den vid krigsutbrottet anställda arbetarstammen, under det att
återstoden, bestående av yngre och mera rörligt folk, efter hand nödgats
övergå till jordbruk, industri, fiske, transportarbete o. s. v.

Såsom arbetslöshetskommissionen framhåller, har läget på arbets-
marknaden efter världskrigets faktiska avslutande erhållit en väsentligt
annan prägel. Visserligen lida ännu åtskilliga grenar av näringslivet av
den långvariga avstängningen från utländska import- och exportmarkna-
den, men därav härflytande svårigheter göra sig allt mindre gällande i
samma mån hindren för den internationella samfärdseln efter hand minskas.
I stället framträda nya svårigheter i samband med de oundgängliga
omläggningar av produktionen i in- och utlandet, som föranledas av åter-
vändandet till fredliga förhållanden.

I det jag härom hänvisar till vad arbetslöshetskommissionen anfört vill jag erinra, att avsevärda rubbningar i näringslivet icke kunna undvikas redan till följd av den utjämning mellan prisnivåerna i olika länder, som måste inträda, när nu olika från varandra förut väsentligen avstängda nationella marknader åter öppnas för internationell konkurrens. Även om dessa rubbningar på vissa områden bliva rätt så kännbara, lär dock kunna förväntas, att näringslivet, som i det stora hela under kristiden ekonomiskt konsoliderats, skall utan allvarligare skada förmå bära övergångstidens svårigheter. Inom de näringsgrenar, som hittills mest drabbats av dem, konfektions- och skofabrikationerna, hava arbetsgivarna i förhoppning på snar konjunkturförbättring också visat sig viliga att genom understödsverksamhet för egna arbetare hålla personalerna samlade.

Frågan om arbetslöshetens blivande omfattning lär komma att bliva i viss mån beroende av riksdagens behandling av det förslag till lagstiftning rörande arbetstidens reglerande inom olika grenar av verksamhet, vilka i dagarna torde komma att avlätas. Den avsevärda förkortning av arbetstiden, som ifråga om åtskilliga yrkesgrenar skulle inträda med genomförandet av den planerade lagstiftningen på detta område, kommer visserligen icke att, såsom på sina håll antagits, nödvändiggöra motsvarande ökning av arbetsstyrkorna. Väsentlig inverkan i denna riktning kommer densamma dock otvivelaktigt att utöva, i synnerhet under den första tiden. Vid bifall från riksdagens sida till förslagen ifråga kan man alltså räkna med, att under instundande höst en ökning av arbetarstammen skall inträda vid en mängd företag samt att därigenom nya arbetstillfällen skola erbjudas de arbetslösa.

Under alla förhållanden lär emellertid arbetsmarknadens och arbetslöshetens utveckling även i fortsättningen påkalla den största uppmärksamhet från statsmakternas sida, så att intet underlåtes för att på lämpligt sätt förebygga arbetslöshet eller hindra verkningarna av sådan. Arbetslöshetskommissionens nyss meddelade utredningar giva sålunda vid handen, att arbetslöshet nu förekommer i större utsträckning än vanligt är vid denna årstid samt att det icke torde kunna förväntas, att konfektionsfirmorna och skofabrikanterna m. fl. skola själva sörja för sina arbetare, därest arbetslösheten blir mera långvarig. Å andra sidan hava länshjälpkommittéerna i allmänhet givit uttryck åt den uppfattningen, att den nuvarande arbetslösheten inom andra yrken delvis är av säsongkaraktär samt att med vårens inträde ökad livaktighet inom näringslivet skall inträda och därmed arbetslösheten minskas.

Klart är, att i det nödläge, som säkerligen jämväl under innevarande år måste anses föreligga beträffande landets försörjande med livsmedel och bränsle, den lediga arbetskraften måste i främsta rummet inriktas på att taga anställning å landsbygden. Även om tillgången å arbetskraft därstädes till följd av kristidens verkningar torde vara rikligare än på många år, är det sannolikt, att lantbrukarna skola bereda arbetstillfällena för ytterligare arbetare för att stegra sin produktion och utnyttja den ökade möjlighet till nyodlingar och jordförbättringar, som beretts genom statens särskilda kristidsåtgärder på detta område. Jämväl torvföretagen lära under den instundande sommaren behöva arbetskraft i stor utsträckning.

Emellertid måste man nu som tidigare räkna med, att industrisamhällets arbetskraft till stor del icke kan tagas i bruk inom lantmannanäringarna, och möter därför fortfarande spørsmålet om dess skyddande genom det allmännas försorg. De tidigare under kristidens lopp fastslagna riktlinjerna för detta samhällets skyddsarbete hava visat sig i stort sett ändamålsenliga. Allt tydligare har sålunda framgått vikten av förebyggande verksamhet, så långt möjligt åsyftande de arbetslösas försörjande genom eget produktivt arbete. Närmast får det anses åligga kommunerna att för sina arbetslösa medlemmar bereda arbetstillfällena vid egna företag av ordinarie eller extra ordinarie karaktär. Att kommunerna också känna denna förpliktelse har framgått vid arbetslöshetskommissionens genom länshjälpkommittéerna nyligen verkställda undersökning, enligt vilken de kommuner, där avsevärd arbetslöshet redan uppkommit eller befaras, allmänt planerat särskilda arbeten för arbetslösas sysselsättande och anvisat medel härför.

Vad staten angår, hava olika omständigheter — särskilt höga priser och löner, materialbrist samt även finansiella skäl — under de senaste åren föranlett en viss begränsning i bedrivandet och igångsättandet av arbetsföretag, som eljest bort komma till omedelbart utförande. Då avsevärda belopp finnas för sådana ändamål disponibla eller av riksdagen nu äskats, kunna emellertid betydande arbetsstyrkor erhålla sysselsättning vid arbeten, som bedrivs för statens räkning. Skulle arbetslösheten tillväxa, torde staten icke av de nuvarande höga kostnaderna få avhållas från att bedriva dylika arbetsföretag i större utsträckning. Från statens sida bör också all omsorg ägnas åt, att skyndsamt handläggning beredes frågor om arbetsföretag, till vilka statens medgivande erfordras eller för vilkas understödjande bidrag av statsmedel kunna ställas till förfogande.

Såsom redan erinrats, har det under år 1918 visat sig nödvändigt att till arbetslöshetens förebyggande i betydande grad anordna extra stats-

arbeten. Dessa arbeten hava fått sin prägel därav, att det gällt bereda utkomst åt förnämligast kvinnliga arbetslösa. Då man härvid velat vidhålla principen om deras inriktande på produktivt arbete, hava helt naturligt betydande svårigheter rest sig. Med skäl kunde och betänkligheter möta mot de av arbetslöshetskommissionen framförda planerna att vid skogsodlings- och lättare jordbruksarbeten sysselsätta kvinnliga yrkesarbetare från industrisamhällen. Tack vare det tillämpade systemet med organiserade arbeterskekolonier under både tekniskt och socialt kompetent ledning hava emellertid dessa betänkligheter visat sig kunna undanröjas. Arbetarna ifråga hava beretts i olika avseenden nyttigt arbete på landsbygden och därvid förvärvat bättre utkomst än arbetslöshetsunderstödet kunnat lämna. Det utförda arbetet har nämligen icke motsvarat kostnaderna — något som ju icke heller kunnat förväntas — men har i allt fall lämnat resultat av bestående värde. För det framtida ordnandet av arbetslöshetsfrågan är därjämte av stor vikt att vinna erfarenhet rörande arbetslöshetens förebyggande medelst för ändamålet särskilt anordnade arbetsföretag. Genom sådana arbeten, som skäligen avpassats efter olika arbetargrupper olik förutsättningar, beredes nämligen möjlighet att pröva, i vad mån arbetslösheten beror på bristande villighet att antaga annat lämpligt arbete än inom det egna yrket.

Om också vid de nu gjorda försöken svårigheter givetvis på sina håll uppkommit, hava dock erfarenheterna av dem i stort sett varit så uppmuntrande, att ett fortgående på denna väg är att förorda, därest arbetslösheten i fortsättningen blir så stor och omfattar sådana arbetarkategorier, att arbeten av mera ordinarie karaktär icke förslå eller lämpa sig för de arbetslösas omhändertagande.

Vid mera omfattande arbetslöshet kunna de förebyggande åtgärderna icke ensamma bliva tillräckliga, i synnerhet som såväl manliga som framför allt kvinnliga arbetare ofta av ålder, kroppslig bräcklighet, familjeförhållanden eller andra skäl icke kunna förflyttas eller användas till sådana arbeten, som kunna tillhandahållas. Trots de betydande anordningar, som i sådant syfte vidtagits, har också direkt understödss verksamhet — så långt möjligt förknippad med yrkesbetonad, allmänt medborgerlig eller på husliga göromål inriktad utbildning — måst förekomma inom ett flertal städer samt vissa industrisamhällen på landsbygden. Under återstoden av innevarande vinter lär understödslämnandet komma att fortgå i oförminskad omfattning, men kan det förväntas, att även denna gång med den varmare årstidens inträde en betydande begränsning härutinnan kan genomföras. Med avseende å de av riksdagen tidi-

gare prövade grunderna för denna understödsverksamhet torde några förändringar icke vara påkallade.

Av vad nu anförts lär framgå, att arbetslöshetens blivande omfattning är beroende av åtskilliga omständigheter, som icke nu kunna förutses eller fullt bedömas till sina verkningar. I allt fall lär skyldig omtanke kräva, att staten står rustad med erforderliga medel för verkamt ingripande i de fall då sådant visar sig erforderligt. Väsentligt stöd lär också vara att förvänta från kommunerna. Visserligen är dessas finansiella ställning för närvarande mindre tillfredsställande. Såsom arbetslöshetskommissionen visat, kan emellertid bistånd lämnas dem av landstingen, av vilka till arbetslöshetens bekämpande anvisats omkring 2 miljoner kronor, företrädesvis avsedda att utgå i form av lån till kommuner. Jag erinrar vidare, att betydande belopp äro anvisade eller begärda för olika statliga arbetsföretag, till understödjande av allmännyttiga vägföretag, jordförbättringsarbeten m. m. För statsarbeten eller med statsmedel understödda arbetsföretag finnas sålunda disponibla avsevärda summor, vilkas användande kan väsentligen förebygga arbetslöshet. Uppmärksammas bör därjämte, att av de förut omnämnda under år 1918 till arbetsföretag för arbetslöshetens bekämpande anvisade statsmedlen icke mindre än 5 miljoner kronor anvisats under november och december månader samt att detta belopp nästan helt kommer till användning först under innevarande år. I betraktande av dessa olika omständigheter och då av 1918 års lagtima riksdag för år 1919 anvisats 4,000,000 kronor för ifrågakvarande ändamål, lär statens mellankomst med ytterligare anslag för innevarande år ej behöva äga rum med högre belopp än det preliminärt beräknade och av arbetslöshetskommissionen nu föreslagna, eller 8,000,000 kronor. Såsom tidigare framhållits, torde den besparing, som skett å för år 1918 anvisade medel och vilken överförts till kassaförlagsfonden, uppgå till ungefär samma belopp.

Anslagsbehovet för nästkommande år kan av naturliga skäl icke med större säkerhet bedömas. Då de förhållanden, som föranlett vårt nuvarande trångmål, kunna förväntas åtminstone i viss mån kvarstå jämväl under år 1920, torde anspråk komma att ställas på det allmännas verksamhet för arbetslöshetens bekämpande. Enär det belopp av 2,000,000 kronor, som för ändamålet beräknats å 1920 års riksstat, i allt fall torde bliva tillräckligt för att möta de närmaste kraven, innan riksdagen år 1920 kan bliva i tillfälle meddela erforderliga tilläggsanslag, synes anledning saknas att nu ifrågasätta ändring i detta avseende.

På grund av vad nu anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för bekämpande av arbetslösheten, i huvudsaklig överensstämmelse med av mig angivna grunder, anvisa

dels på tilläggsstat för år 1919 ett förslagsanslag, högst, 8,000,000 kronor,

dels ock på extra stat för år 1920 ett förslagsanslag, högst, 2,000,000 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet skulle av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Nils Adelgren.
